

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

**Механізми і засоби реалізації політичного контролю в Україні та в
росії у порівняльному розрізі**

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Хім'як Антон Русланович

Науковий керівник

Яковлев М. В.

Доцент, кандидат політичних наук,
завідувач кафедри міжнародних відносин

Рецензент _____

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2022р.

Київ – 2022 р.

Зміст

Вступ	3
РОЗДІЛ I. Теоретико-методологічні засади дослідження політичного контролю.....	7
1.1 Політичний контроль як форма державного контролю	7
1.2 Політична незгода як форма неконвенційного впливу на політику	12
1.3 Кейс-стаді, як метод дослідження та аналізу політики незгоди та політичного контролю.....	17
РОЗДІЛ II. Форми використання політичного контролю в Україні	20
2.1 Історична динаміка політичного контролю над політикою незгоди в Україні другої половини 90-х -першої половини 00-х	20
2.2 Розвиток механізмів політичного контролю та розширення арсеналу засобів в Україна від 2010 до 2022 року	26
РОЗДІЛ III. Механізми та засоби політичного контролю в Російській Федерації	31
3.1 Аналіз політичного контролю в Росії на основі моніторингових публікацій публікацій	31
3.2 Аналіз політичного контролю в Російській Федерації на основі новинних публікацій.	35
Висновки	39
Список використаних джерел та літератури.....	41

Вступ

Політичний процес є динамічною структурою, що формується під час систематичної взаємодії різних складових держави: інститутів, громадян, культури і так далі. Питання міри взаємодії держави та громадян, а також можливість впливу громадян на державну політику підіймалось із часів початку розвитку політичної думки. Починаючи із різних форм устрою держави у Аристотеля та закінчуючи сучасними дослідженням демократії у державах різного рівня розвитку. Тим не менш, незалежно від форми державного устрою, уявлення про наявність суспільного договору, теологічних теорій походження влади беззаперечний є факт того, що однією з основних функцій держави є підтримання порядку в тій чи іншій мірі. Потреба у підтриманні порядку породжує собою різноманітні інститути, що дозволяють підтримувати визначений рівень порядку у рамках прийнятних для функціонування державного апарату. Але що відбувається, якщо певні правила порушуються уже безпосередньо самим представниками влади? Джон Локк розглядав теорію демократичної революції, а Крістіан Давенпорт, зокрема, досліджував те як саме діють демократії у випадку проявів політики незгоди. Варто зауважити, що інтерес дослідників політичного життя держави часто припадає саме на такі чутливі до висвітлення теми. Адже насилля від будь кого із гравців політичного життя швидше є винятком ніж правилом у політичних практиках.

Масовим проявам громадянської непокори в політичній історії багатьох країн світу часто відводиться особливе місце. Такі події часто по собі залишають певний слід на політичній культурі держави, навіть якщо завдання які ставлять перед собою протестувальники не будуть виконані. Як мінімум з тієї причини, що це створює прецедент з існуванням якого уряду доведеться або миритись або боротись. Звісно, ні перша, ні друга стратегія не забезпечує владним гравцям впевненість у неможливості повторення протестних подій. Тим не менш функція політичного контролю існує не лише в рамках протидії на прояви політики незгоди, а швидше мобілізується у

таких випадках. Великою мірою простежити існування та функціонування політичного контролю за відсутності масової політики незгоди у державі можна не лише досліджуючи авторитарні режими, але й наявність подібних практик у здавалось би цілком демократичних інститутах.

Політична історія України великою мірою пов'язана і політичною історією Російської Федерації. Великою мірою схожість політичних практик можна відмітити не заглиблюючись у детальне дослідження формування становлення обох держав. Втім, такою ж мірою не можна не помітити і разючі відмінності у великому пласті політичного життя цих держав. Для прикладу, якщо схожим для обох держав є корупційна складова, і це підтверджують різноманітні дослідження, як от індекс сприйняття корупції¹. І в той же час чимала прірва лежить між цими країнами в плані свободи та прав людини, адже у останніх звітах Freedom House в плані глобальних свобод (громадянських та політичних) їх розділяють 42 пункти, свобод інтернету 32 пункти і в категорії статусу демократії 34 пункти відповідно². Якщо детальніше поглянути на ці розбіжності можна очевидно припустити, що державні апарати радикально по-різному виконують функцію політичного контролю в контексті відносин індивід-держава.

Розглядаючи явище політичного контролю в Україні та росії у порівняльному розрізі можна визначити не лише взаємозалежність практик політичного контролю до практик політики незгоди, але отримати комплексне бачення розвитку політичних систем двох держав в контексті взаємодії індивід-держава. Більше того, явище протидії політичному контролю та сприяння політиці незгоди в контексті державної політики Російської Федерації доцільно розглядати як один із потенційно ефективний важіль впливу на режим, а тому раціонально долучити це питання до дискусії серед політичних науковців.

¹ ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ-2021 [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/>

² Freedom House [Електронний ресурс]. – 2022. - Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fhw&year=2022>

Актуальність проблеми обумовлена доцільністю створення ефективної державної політики щодо врегулювання потенційних агресивних настроїв населення під час дії воєнного стану і взагалі міру впровадження політичного контролю під час воєнного стану, а також державної політикою спрямованої на формування політичної кон'юнктури серед населення росії задля дестабілізації пануючого режиму.

Наукова новизна дослідження полягає у тому що функцію політичного контролю в Україні під час воєнного стану або не розглядалась взагалі або розглядалась достатньо опосередковано і в той же час політичний контроль над політикою незгоди в росії у сучасному контексті не здебільшого не розглядався ні в історичній ретроспективі ні в порівняльному розрізі.

Мета дослідження: Визначити характерні особливості механізмів та засобів політичного контролю над політикою незгоди в росії та Україні у порівняльному розрізі

завдання:

1. Надати визначення політичному контролю як окремій формі державного контролю в контексті теорії політичної науки.
2. Описати явище політики незгоди як форми неконвенційного впливу на режим та визначити залежність її практик від форм політичного контролю.
3. Пояснити доцільність використання методу кейс-стаді як інструменту для дослідження механізмів і засобів політичного контролю над політикою незгоди.
4. З'ясувати характерні риси функціонування політичного контролю в Україні.
5. Виокремити механізми та засоби політичного контролю, що є характерними для Російської Федерації.

Об'єктом дослідження є явище політичного контролю з механізмами його впровадження

Предмет дослідження це засоби політичного контролю, що впроваджуються урядами України та росії відповідно.

Методи дослідження: *цілісно-одиничне та множинно-цілісне кейс-стаді* для дослідження засобів політичного контролю в росії та Україні відповідно, а також порівняльний метод для дослідження відмінностей між механізмами впровадження політичного контролю.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять праці Роберта К. Йіна, Джона Геррінга, О. Рубо, Дмитра Арабаджієва та Максима Яковлева з методології кейс-стаді, роботи Івана Гомзи, Макса Вебера, Чарльза Тіллі, Дугласа МакАдама, Сідні Тарроу, Дженніфер Ерл та Сари Суль, Юрія Орлова, Крістіана Давенпорта, Донатели делла Порти, Маріо Діані, Рональда Франціско, Деніела Меттінглі, та Джона Данлопа у сфері політичного контролю та політики незгоди.

Джерельною базою дослідження стали опубліковані інтерв'ю учасників протестів і людей, що були об'єктами політичного контролю, книги написані із їх спогадів, новинних публікацій

Структура роботи складається зі вступу, 3 розділів та 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг курсової роботи становить 48 сторінок, з них сторінок основної частини 34.

РОЗДІЛ I. Теоретико-методологічні засади дослідження політичного контролю

Ця методологія висвітлена в роботі «Політичний контроль над політикою незгоди в Україні на прикладі протестів у лютому-березні 2021 року». Ця робота захищена 30 квітня 2021 року Хім'яком Антоном.

1.1 Політичний контроль як форма державного контролю

Людське життя є динамічною зміною відносин між індивідами, між соціальними групами, всередині соціальних груп та навіть між власними ідентичностями. Те саме ми можемо сказати і про державу: відносини між органами центральної та місцевої влади, між профспілковими об'єднаннями та відповідними міністерствами, між політичними партіями та президентом. Врешті, відносини присутні навіть на ще більшому структурному рівні: міждержавні договори, відносини політичних блоків певних країн та між транснаціональними організаціями.

Якщо схематично зображати усі ці формати відповідно їхнього масштабу, то очевидно можна виділити три рівні аналізу: мікро-рівень (від індивідів до соціальних груп), мезо-рівень (від соціальних груп до держав та корпорацій) та макро-рівень (від держав та корпорацій до їхніх угруповань). Тим не менш, потрібно розуміти, що цей, достатньо грубий, розподіл може бути придатним для аналізу відповідних відносин, але недостатнім для формування певних прогнозів. Це спричинено тим, Зрештою, у цій роботі розглядається саме мезо-рівень відносин. Оскільки держава існує як складна система відносин, що регулюються формальними та неформальними факторами і як наслідок формує єдину систему зв'язків, між індивідуальними та груповими акторами.

У форматі відносин держава-громадяни існує чимало, як формальних (конституція, закони, посадові інструкції), так і неформальних (особисте уявлення про ці відносини посадовців та пересічних осіб, репутаційна залежність, культурні особливості держави). Ці відносини полягають у складних, багат шарових взаємодіях, заснованих на комунікації, обміну та

перерозподілу різного роду матеріальних і нематеріальних ресурсів. Ця взаємодія відбувається або у межах формальних інституцій, тобто конвенційно, або у форматі неформальних методів взаємовпливу, тобто неконвенційні. Як уже зазначалось вище, якщо конвенційні формати взаємодії є повністю врегульовані, то неконвенційні є варіативними та змінними залежно від ситуації.

Однією з таких форм взаємодії, до яких вдається держава, і є політичний контроль. Здебільшого його можна ототожнити з репресіями, адже він, як зазначає Іван Гомза: «репресії за своєю політичною функцією є інструментом забезпечення соціального та політичного ладу»³. Політичний контроль ж в свою чергу також спрямований на утримання громадського порядку в нормах мислимих суб'єктами репресій як прийнятними. Саме через необхідність підтримувати порядок у суспільстві і виникає потреба у політичному контролі.

Виходячи із судження про те, що в суспільстві повинен підтримуватись порядок, а отже потрібно, щоб норми супроводжувались санкціями існує державна монополія на насилля. Монополія на насилля означає, що лише держава має право застосовувати силові методи вирішення конфліктів. Монополія на насилля обов'язково супроводжується мисленням влади як легітимної. Макс Вебер з цього приводу писав наступне: «Держава є відносинами панування людей над людьми, що опираються на легітимне (тобто таке, що вважається легітимним) насилля як інструмент»⁴. У разі порушенні балансу легітимності та насилля виникає політика незгоди. Це означає, що одинока людина здебільшого не може протистояти державі у неконвенційний спосіб, тому дуже важливу роль у результативному впливі громадян на владу є колективна дія. Рішення громадян діяти висловлюючи

³ Гомза І. А. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник. – Київ : НаУКМА, 2018. – 176 с. – с. 146

⁴ Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с – с. 645

групові інтереси є одним із принципових характеристик політики незгоди, але це буде детальніше розглянуте у наступному підрозділі. Наразі варто зазначити, що політика незгоди і політичний контроль можна розглядати як дві сторони однієї монети, адже часто буває, що перше наслідком другого, або друге є реакцією на перше.

Ототожнюючи політичний контроль і репресії мається на увазі чимала схожість його характеристик із репресіями як складової системи відносин держави та суспільства. Політичний контроль варто принципово відділяти від інших форм державного контролю: фінансового, митного, тощо. Ця потреба виникає, тому що, коли більшість видів державної діяльності спрямована на формування ефективної політики, тобто досягнення публічного блага, тоді як політичний контроль здійснюється з метою утримання можливості реалізовувати ефективної політики. Іншими словами репресії, або політичний контроль є радше інструментом утримання влади для збереження панівної позиції ніж засобом реалізації окремих політик. Звісно, може виникнути думка, що деякі політики можуть мати репресію як свою складову, але здебільшого, це буде швидше як додатковий фактор утвердження влади.

Політичний контроль, або репресії був предметом розгляду чималої кількості вітчизняних дослідників, але здебільшого розглядався або в історичному, або юридичному контексті. Зокрема дуже багато уваги приділяється репресіям, в Україні за часів СРСР. На сьогодні у вітчизняній політичній науці ми маємо достатньо усталене та водночас достатньо вузьке визначення репресій. Приблизно такого стибу визначення наводить Юрій Орлов: «...інструмент збереження, підтримання сприятливої (бажаної) для керівництва держави внутрішньополітичної кон'юнктури, збереження її монополії на політичну владу шляхом масового застосування законних та/або незаконних політико-дискримінаційних заходів управлінського, організаційно-правового, ідеологічного, економічного, фізичного

характеру»⁵. Однак, таке визначення містить у собі суттєві обмеження, адже не бере до уваги дії прихильників наявної влади, що також можуть розглядатись як репресії. Прикладом цього може слугувати випадок під час Революції на граніті, коли бабуся принесла протестуючим чай із отрутою⁶.

Ще одним наслідком того, що політичний контроль найчастіше в українській політології розглядають в історичному контексті України є те, що репресії здебільшого все ще пов'язують із тоталітарними режимами і хоч це справді добре відповідає вузькому визначенню політичних репресій, але не виявляє сутнісних характеристик притаманних самому явищу. Звісно не можна заперечувати, що репресії є невід'ємною рисою авторитарних та тоталітарних режимів, але як уже зазначалось вище саме явище репресій проявляється у тих чи інших формах також і політичним режимам із більш ліберальною політичною системою.

Звісно, у політичній науці закордоном репресії також розглядаються у контексті досліджень різноманітних авторитарних режимів: радянського, китайського, нацистського, деяких країн Африки. Але у західній політичній науці ж прийнято використовувати більш широке визначення політичних репресій. Для прикладу Чарльз Тіллі наводить наступне визначення політичних репресій: «Це будь-які дії, що підвищують ціну колективної дії противника»⁷, або іншими словами намагаються знизити мобілізаційний ресурс наявної або потенційної політики незгоди. Це визначення, хоч і все ще відповідає характеристиці репресії про дискримінації за політичною ознакою, є куди більш точним, адже не виключає вищезгаданих репресій від неурядових противників прихильників політики незгоди.

⁵ Орлов Ю. В. Політичні репресії та терор як соціально-правові феномени: кримінологічний аспект / Ю. В. Орлов // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2015. - № 3. - С. 167-179. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkauk_2015_3_17

⁶ Вишницька А. Революція на граніті: Ми були циніками, які загинули б заради ідеї, – Михайло Свистович [Електронний ресурс] / Альона Вишницька. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://maidan.org.ua/2015/10/revolyutsiya-na-hraniti-my-buly-tsynikamy-yaki-zahynuly-b-zarady-ideji-myhajlo-svistovych/>.

⁷ Tilly Ch. From Mobilization to Revolution. – New York : Random House, 1978. – с. 100

Таким чином, можна стверджувати, що політичний контроль в лиці політичних репресій має досить чітке визначення та характеристики, серед яких найголовнішими є дискримінація за політичною ознакою та спрямованість на зменшення ресурсу протестувальників. Однак, поле дослідження політичних репресій є достатньо розмитим і широким. Це спричинено не лише тим, що арсенал державного контролю є дуже різноманітним та варіативним від випадку до випадку його використання, але й через те, що контексти різняться від режиму до режиму.

Здебільшого асоціації, викликані словом репресії є достатньо базовими: затримання, табори смерті, розстріли. Звісно арсенал репресивних практик цим не обмежується і часом буває достатньо вишуканим і хитро видуманим. Для прикладу висвітлення протестувальників у негативному світлі через потужні канали інформації є репресивною пропагандою і може дати не гірший результат ніж жорстока зачистка демонстрацій і ще й без прямої конфронтації.

Дженіфер Ерл та Сара Суль, розглядаючи дії поліцейських під час протестів через так званий «блакитний підхід», зазначали, що вони фокусуються на інституційних особливостях поліціювання та організаційні характеристики окремих поліцейських підрозділів⁸. Далі в цьому ж дослідженні вони навели класифікацію із 5 позицій, дій поліцейських під час протестних заворушень. Таким чином ми маємо умовну шкалу Лікерта де перша позиція – *«Нічого не робити»* є найм'якшим варіантом поліціювання, де поліцейські лише спостерігають, а *«Увага всім патрулям»* передбачає не тільки активну протидію протестувальникам, але й намагається попередити долучення до протесту⁹. Ці п'ять позицій дозволяють достатньо зручно характеризувати особливості політичного контролю у вигляді поліцейської діяльності.

⁸ Earl, J., & Soule, S. A. (2006). Seeing blue: A police-centered explanation of protest policing. *Mobilization*, 11(2), 145-164. – с. 158

⁹ Там само.

1.2 Політична незгода як форма неконвенційного впливу на політику

Політика незгоди є невід’ємною складовою політичного процесу та діяльності суспільно-політичних рухів. Більше того, у розумінні І. Гомзи суспільно-політичні рухи є радше і одним із інструментів політики незгоди ніж її прямим виявом¹⁰. Політика незгоди за визначенням того ж І Гомзи є «Позаінституційна стратегія захисту групових інтересів за допомогою політизованих конфронтаційних колективних дій». У книзі авторства Д. МакАдама, С. Тарроу та Ч. Тіллі приводиться наступна дефініція: «... епізодична, публічна, колективна взаємодія між тими хто висуває вимоги та об’єктом цих вимог, коли а) щось вимагається щонайменше в одного уряду, і б) якщо вимоги реалізуються, то це вплине на інтереси щонайменше одного із заявників»¹¹. Також вони окремо зазначають, що політика незгоди за своєю суттю є явищем майже виключно епізодичним¹², що є позитивною характеристикою з точки зору дослідження методом кейс-стаді, адже досліджуючи кожен окремий випадок політики незгоди достатньо буде найбільш правильно. Це дозволяє чітко прослідкувати те, як змінюються репертуари політики незгоди залежно від ситуації та реакції уряду на неї.

Політика незгоди, як уже зазначалось вище, майже завжди супроводжується репресіями і Чарльз Тілі наводить достатньо лаконічну схему, що дозволяє зрозуміти за яким принципом уряд може визначити, коли саме варто впроваджувати репресії. Згідно цієї схеми уряд враховує не лише прийнятність певних колективних дій протестувальників, але й прийнятність їхнього соціального становища. Іншими словами деякі соціальні групи уряд буде репресувати незалежно від того до яких колективних дій вони вдаються і, в той же час, деякі колективні дії будуть викликати репресії незалежно від того, хто буде до них вдаватись. Таким чином формується зона у якій

¹⁰ Гомза І. А. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник. – Київ : НаУКМА, 2018. – 176 с. – с. 20

¹¹ McAdam, Doug, Sidney Tarrow, and Charles Tilly. Dynamics of Contention. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – с. 5

¹² Там само

рішення про використання репресій варіюється в залежності від поєднання прийнятності групи та прийнятності дій. Цей «люфт» означає, що «зона толерування» політики незгоди є достатньо плаваючою і часто може залежати також і від третіх факторів, як от когнітивних організаційних, або політичного контексту¹³. Говорячи тут про політичний контекст мається на увазі те, що під час надзвичайної ситуації або, для прикладу, небезпеку воєнних дій реакція уряду на спроби похитнути його стабільність буде супроводжуватись жорсткішою реакцією.

К. Давенпорт, розглядаючи у своїй роботі про демобілізацію ресурсів організації «Республіка Нова Африка» у «Як помирають суспільні рухи», зокрема відзначив, що репресії відіграли одну з основних ролей у придушенні його діяльності. «Як було показано, смерть, а також поранення поліцейських у Міссісіпі та наступні рейди, перестрілки та арешти основного керівництва РНА не лише призвели до усунення найбільш домінуючого впливу організації на той час та одного із її співзасновників (Імарі Обаделе), але також відкрив нову боротьбу за владу в РНА між ув'язненим лідером і тими, хто намагався керувати у його відсутності»¹⁴. Цей висновок дозволяє нам стверджувати, що позаяк репресії можуть чинити чималий опір різноманітним видам політики незгоди. Для прикладу, у тих же Сполучених Штатах Америки діяла програма COINTELPRO, що мала усі характеристики прихованих репресії і була спрямована не тільки на окремі суспільно-політичні рухи, але й на лідерів думок серед населення. Ця програма передбачала, різноманітні тактики, залякування, пропаганди та інфільтрації до суб'єктів політики незгоди з метою посіяти у них розлад та ворожнечу¹⁵. Ще одним висновком, до якого дійшов Крістіан Давенпорт є те, що

¹³ Tilly Ch. From Mobilization to Revolution. – New York: Random House, 1978 – ch.4, c. 15-16

¹⁴ Davenport, C. (2014). How Social Movements Die: Repression and Demobilization of the Republic of New Africa (Cambridge Studies in Contentious Politics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139649728 – c. 294

¹⁵ Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. Supplementary Detailed Staff Reports on Intelligence Activities and the Rights of Americas: Book III// U.S. Government Printing Office. – 1976.

дослідники можуть і це є нормальною практикою робити висновки про наслідки репресій без безпосереднього контакту із представниками політики незгоди. «Науковці можуть розглядати те, що говорять дисиденти у таких публічних висловлюваннях, як заяви у пресі, опубліковані щоденники чи інтерв'ю, виявляючи розбіжності в думках щодо того, що сталося чи що слід робити»¹⁶. Отже у питанні методології справді доцільним є використання кейс-стаді, адже він бере до уваги ситуацію як таку, її стейкхолдерів, їхні очікування та дії і дозволяє розглядати ситуацію із різних кутів, але також не вимагає безпосереднього контакту із подіями чи учасниками подій.

Д. делла Порта та М. Діані, досліджуючи суспільно політичні рухи, розглядали їх зокрема в контексті наступних компонентів: соціальної структури, політичних кліважів (розколів) та колективної дії¹⁷. Ці контексти були можна вважати одними з основних, адже а) соціальна структура задає течію у якій формуються та перебігають соціально-політичні взаємодії між акторами; б) політичний кліваж є сформованою точкою конфлікту на базі якої здебільшого і розвиваються протиріччя між складовими соціальної структури; в) колективна дія є найменшим пунктом цієї системи і виражається і тих тактиках та виставах політики незгоди, що застосовуються соціальними групами для захисту свої інтересів. Це достатньо точно відображає трьохрівневе розуміння соціальних процесів, що було запропоноване у попередньому підрозділі. Більше того, якщо розглядати вищезазначені контексти детальніше, то можна зауважити, що зміни у соціальній структурі спричиняють зміщення центрів сил і таким чином змінюється фокус суперечностей, тобто кліважі. В такому ж ключі винайдення нових форматів колективної дії може спричинити трансформацію інших двох рівняв. Прикладом такої трансформації може

¹⁶ Davenport, C. (2014). *How Social Movements Die: Repression and Demobilization of the Republic of New Africa* (Cambridge Studies in Contentious Politics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139649728 – с. 307

¹⁷ della Porta, Donatella, and Mario Diani (1999) *Social Movements: An Introduction*. Oxford: Blackwell.

слугувати те, як зараз формують свої вимоги суспільно-політичні рухи завдяки глобальному поширенню інтернету.

Зрештою, варто було б також розглянути питання того чи існує певна залежність характеру режиму, що панує у державі та форматів політики незгоди. Якщо розглядати це питання, то варто звернутись до роботи вищезгаданого К. Давенпорта, що проводив дослідження на цю тему у 2007 році. Це дослідження залежності видів державних репресій до демократичного урядування. Згідно його висновкам: «Демократія як правило збільшує ймовірність того, що органи влади виберуть менш летальні варіанти насильства та обмежень, при тому, що її відсутність збільшує цю ймовірність»¹⁸. Інше ж дослідження Р. Франціско стверджує, що після масових жорстоких репресій посилена мобілізація до лав учасників протесту вимагає декількох важливих факторів: «Потужний рівень дифузії інформації про побиття на місцях, стійкість і незмінність лідерів протестів впродовж усіх протестів та використання тактик, що ускладнюють подальше впровадження жорстких методів регулювання ситуації»¹⁹. Ці два висновки не просто не суперечать одне одному, а є максимально компліментарні і дозволяють вивести декілька наступних експлікацій:

- демократичність режиму передбачає його меншу схильність до жорстких форм репресій;
 - суб'єкти політики незгоди мають більшу свободу вибору з поміж арсеналу тактик;
 - насильницька політика незгоди буде менш ефективною ніж ненасильницька, адже невиправдане насилля не виправдовується суспільством;
- недемократичні режими частіше вдаються до жорстких репресій;

¹⁸ Davenport, C. (2007). *State Repression and the Domestic Democratic Peace* (Cambridge Studies in Comparative Politics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511510021 – с. 178

¹⁹ Ronald Francisco; *After the Massacre: Mobilization in the Wake of Harsh Repression*. *Mobilization: An International Quarterly* 1 June 2004; 9 (2): 107–126. doi: <https://doi.org/10.17813/maiq.9.2.559246137656n482> - с. 116

- жорстокі репресії здебільшого будуть демобілізувати учасників політики незгоди, за умови їх систематичності та невиконання вищеписаних трьох факторів;
- арсенал протестуючих сильно обмежується, адже для їх ефективності потребується чималий розмах дій;

Наведені експлікації ще раз підтверджують глибоку взаємозалежність та політику незгоди.

Підсумовуючи цей підрозділ хочеться виокремити наступні пункти:

- визначенням політики незгоди є позаінституційна, публічна, епізодична, політизована колективна взаємодія з метою захисту групових інтересів перед урядом;
- репресії по відношенню до акторів політики незгоди залежать від факторів прийнятності соціальної групи, прийнятності колективної дії, організаційних, інституційних та когнітивних факторів тих, хто вдається до репресій, тому рішення про реалізацію репресій часто є більше ситуативними ніж жорстко визначеними;
- репресії по відношенню до акторів політики незгоди можуть бути як ефективними так і ні, в залежності від характеру репресії, характеру організації протестів та інших інституційних факторів;
- для дослідження політики незгоди та репресій не обов'язково безпосередньо контактувати із учасниками тієї чи іншої сторони конфлікту;
- характер політики незгоди залежить від загальних рис соціальної структури та розподілу за політичними кліважами;
- в залежності від характеру режиму формується не лише характер репресій, але й характер політики незгоди.

1.3 Кейс-стаді, як метод дослідження та аналізу політики незгоди та політичного контролю

Для дослідження політичного контролю можна було обрати майже будь-який метод: завдяки методу дискурс-аналізу можна було б дізнатись у якому інформаційному полі відбуваються протести та якою риторикою послуговується влада впроваджуючи репресії, завдяки контент аналізу можна було б відслідкувати кількісні показники появи у пресі висловлювань ідей протестуючих або відсортувати за найпопулярніші ЗМІ за фактом їх прихильності до влади або до протестуючих враховуючи конотацію висвітлення протестних подій. Деякі ж методи, як от описовий або порівняльний, дозволили отримати б або відносно малу кількість інформації, або занадто загальну інформацію про предмет, що розглядається у цьому дослідженні. Побіжно про це згадувалось у попередніх підрозділах, але варто зазначити конкретніше чому саме кейс стаді є оптимальним вибором для дослідження політичного контролю.

Дж. Геррінг описуючи проблему надання точної дефініції методу кейс-стаді наводить 8 різних дефініцій чималої когорти науковців, для того щоб унаочнити різноманіття трактувань цього інструменту²⁰. Для того, щоб краще розуміти суть кейс-стаді для початку пропонується розглянути, що ж насправді є кейсом або ситуацією або випадком як таким.

Той же Дж. Геррінг приводить наступне визначення кейсу: «Кейс означає просторово обмежене явище (одиницю), що спостерігається в єдиний момент часу або протягом певного періоду часу»²¹. Білоруський

²⁰ Case Study Research: Principles and Practices. By John Gerring. New York: Cambridge University Press, 2007. 265p. – с. 17

²¹ Case Study Research: Principles and Practices. By John Gerring. New York: Cambridge University Press, 2007. 265p. – с. 19

дослідник О. Рубо розуміє цей термін наступним чином: «Чітко визначений аспект історичного епізоду, вибраний дослідником для аналізу»²².

Саме ж кейс-стаді Дж. Геррінг визначає як інтенсивне вивчення окремого випадку, де метою дослідження є, принаймні частково, пролити світло на певний клас випадків²³. В той же час Роберт К. Йін пропонує наступну двоскладову дефініцію кейс-стаді: «Це емпіричне дослідження, яке а) досліджує сучасне явище поглиблено та в контексті його реального життя, особливо коли б) межі між явищем та контекстом не є цілком очевидними»²⁴.

М. Яковлев спробувавши типологізувати кейс-стаді як метод навів розуміння кейсів як емпіричних одиниць та теоретичних категорій, а також зазначив розподіл концепцій кейсів на загальні та конкретні²⁵. Це важливо для того, щоб розуміти у якому ключі потрібно розглядати кейси і на що саме звертати увагу формуючи дизайн цього дослідження.

Якщо наводити розуміння у якому будуть розглядатись об'єкти аналізу, то можна відзначити, що це є емпірико-аналітичний напрям, тобто процеси та події розглядаються як те, що можна пояснити певними універсальними законами, а у випадку цього дослідження теоретичною базою наведеною у попередніх підрозділах цит. за М. Яковлев²⁶. З іншого боку характеризуючи дизайн кейс-стаді цього дослідження за Р. К. Йіном його варто було б віднести до 3 і 1 типу відповідно, а саме цілісно-одиничне

²² Рубо, О. П. (2013). СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО МЕТОДА КЕЙС-СТАДИ В ИССЛЕДОВАНИЯХ МЕЖДУНАРОДНЫХ

ОТНОШЕНИЙ. https://elib.bsui.by/bitstream/123456789/49616/1/rubo_2013_Innovazii_sbornik.pdf

²³ Case Study Research: Principles and Practices. By John Gerring. New York: Cambridge University Press, 2007. 265p. – с. 20

²⁴ Yin, R. K. (2008). Case Study Research: Design and Methods (Applied Social Research Methods) (4th ed.). SAGE Publications, Inc. – с. 24

²⁵ Яковлев, М. В. (2011). Застосування кейс-стаді як методу політичних досліджень: спроба типологізації. НаУКМА. Наукові Записки, Том 121. (Політичні науки), с. 13-16

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3603/Yakovliev_Zastosuvannia_keis_stadi.pdf?sequence=1

– с. 13-14

²⁶ Яковлев, М. В. (2011). Застосування кейс-стаді як методу політичних досліджень: спроба типологізації. НаУКМА. Наукові Записки, Том 121. (Політичні науки), с. 13-16

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3603/Yakovliev_Zastosuvannia_keis_stadi.pdf?sequence=1

– с. 14

та множинно-цілісне кейс-стаді, адже розглянуто окремі випадки політичного контролю над політикою незгоди у різних контекстах для відстеження його особливостей у динаміці та детально розглянуте одне окреме сучасне явище²⁷. Детальніше на це можна поглянути розглядаючи кейс-стаді у термінах Геррінга про звичне кейс-стаді дослідження та крос-кейс-стаді дослідження що незважаючи на зовнішню схожість містять у собі характерні відмінності а) звичайне кейс-стаді спрямоване на один або декілька об'єктів аналізу і таким чином продукує більше нового, але специфічного знання, тобто добре підходить для виявлення механізмів взаємодії і генерування нових гіпотез в той же час коли; б) крос-кейс-стаді охоплює більшу кількість об'єктів, часто на більш розширеному часовому проміжку і дозволяє робити висновки радше про ефекти цих подій та тестування існуючих гіпотез²⁸.

Підсумовуючи, для того аби детально і правильно провести це дослідження був обраний метод *кейс-стаді*. Кейси розглядаються у розумінні *загальної емпіричної одиниці*, а отже, наведенні в подальшому події та їх аналіз є об'єктами на яких сфокусоване це дослідження. Напрям дослідження можна визначити як *емпірико-аналітичний*.

²⁷ Yin, R. K. (2008). Case Study Research: Design and Methods (Applied Social Research Methods) (4th ed.). SAGE Publications, Inc. – с. 46

²⁸ Case Study Research: Principles and Practices. By John Gerring. New York: Cambridge University Press, 2007. 265p. – с. 38

РОЗДІЛ II. Форми використання політичного контролю в Україні

2.1 Історична динаміка політичного контролю над політикою незгоди в Україні другої половини 90-х -першої половини 00-х

Частково ці матеріали розглядалися у роботі «Політичний контроль над політикою незгоди в Україні на прикладі протестів у лютому-березні 2021 року». Ця робота захищена 30 квітня 2021 року Хім'яком Антоном.

Розгляд політичного контролю в історичній ретроспективі дозволяє більш цілісно виокремити характерні особливості явища, а також більш чітко розуміти його динамічність залежно від зміни певних характеристик режиму. Більше того, саме при розгляді в історичній перспективі використання методу множинного кейс-стаді дозволяє сфокусуватись одночасно і безпосередньо на механізмах і на засобах використання політичного контролю.

Під час Революції на граніті основними формами політичного контролю над достатньо масовим виявом політики незгоди були 1) інформаційна пропаганда; 2) провокації протестуючих; 3) підвищення ціни ресурсів між різними групами протестуючих. Подібні практики владних еліт контролювати політику незгоди є достатньо не достатньо не характерними для тоталітарної держави на кшталт Радянський союз. Тим не менш, варто взяти до уваги те, що події відбуваються у ситуації, коли радянська державність переживала неймовірно кризу легітимації і з неймовірною швидкістю втрачала позиції на внутрішньому політичному ринку, та й режим в СРСР зразку кінця 80 років був зовсім не таким потужним як 30 років до того.²⁹³⁰³¹³²

²⁹ Петренко Л. Маркіян Іващишин: голодування – це не авантюра, це радше – романтизм [Електронний ресурс] / Любо Петренко. – 2010. – Режим доступу до ресурсу:

https://zaxid.net/markiyan_ivashishin_goloduvannya__tse_ne_avantyuura_tse_radshe__romantizm_n113576.

³⁰ Вишницька А. Революція на граніті: Ми були циніками, які загинули б заради ідеї, – Михайло Свистович [Електронний ресурс] / Альона Вишницька. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:

<https://maidan.org.ua/2015/10/revolyutsiya-na-hraniti-my-buly-tsynikamy-yaki-zahynuly-b-zarady-ideji-myhajlo-svystovych/>.

Від початку протесту правоохоронні органи не вдавались фактично до жодних дій і очевидно притримувались тактики «Нічого не робити». А представники владних еліт лише обмежились погрозами в бік студентства. В той час як інформаційна пропаганда була достатньо активною і намагалась всіляко дискредитувати студентів. Така пропаганда не мала ефективного ефекту, адже тактика яку обрали студенти: голодування, змушувала з часом людей починати співчувати їм і як наслідок ті хто також мав певний вплив в інформаційному полі УРСР (Олесь Гончар, депутати Народної Ради) або самі певною мірою приєднувались до протестного руху або принаймні виносили на більш широкий загальний вимоги які висували студенти і заперечували кампанію по дискредитації їхньої діяльності. Зрештою факт того, що була певна спроба створити конфронтацію між студентами та ветеранами війни в Афганістані які також відстоювали свої права в цей час наводить на думку що режим не виходячи із наявних у нього ресурсів не міг жорстоко придушити протестний рух як такий. Хоча тактика мала певний шанс на успіх, адже підвищення ціни ресурсів могло призвести до виснаження ресурсів обох рухів, хоча в той же час показувало і обмеженість ресурсів режиму.³³³⁴³⁵³⁶

До певної міри можна також вважати, що була певна пересторога серед політичних еліт в підсиленні протестувальників у випадку використання більш жорстких засобів політичного контролю за рахунок ефекту віддачі, що

³¹ Гінда В. Студентський граніт незалежності [Електронний ресурс] / Володимир Гінда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/42120>.

³² Базюк Т. Революція на граніті: 25 років по тому [Електронний ресурс] / Тарас Базюк. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/42122>.

³³ Петренко Л. Маркіян Івашишин: голодування – це не авантюра, це радше – романтизм [Електронний ресурс] / Любка Петренко. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://zaxid.net/markiyan_ivashishin_goloduvannya__tse_ne_avantyuura_tse_radshe__romantizm_n1113576.

³⁴ Вишницька А. Революція на граніті: Ми були циніками, які загинули б заради ідеї, – Михайло Свистович [Електронний ресурс] / Альона Вишницька. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://maidan.org.ua/2015/10/revolyutsiya-na-hraniti-my-buly-tsynikamy-yaki-zahynuly-b-zarady-ideji-myhajlo-svystovych/>.

³⁵ Гінда В. Студентський граніт незалежності [Електронний ресурс] / Володимир Гінда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/42120>.

³⁶ Базюк Т. Революція на граніті: 25 років по тому [Електронний ресурс] / Тарас Базюк. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/42122>.

є дуже ймовірним у випадку навіть різного рівня консолідації режимів. Такі міркування підтверджуються і дослідженнями інших політичних науковців окрім вищезгаданих: «Кевін О'Браєн і Ян-Хуа Ден описують випадок, коли після жорстоких репресій виникли сотні поранених серед протестувальників, протестувальники перейшли на проведення більш агресивної тактики, у тому числі викриття місцевих лідерів імітаційні похорони, допити власників фабрик і обшук будинків зрадників» цит за Денієлом Меттінглі³⁷. Політичний контекст у якому відбувались вищенаведені події, а також характеристики протестного руху дозволяють зрозуміти, чому саме не були прийняті. Таким чином можна зробити три висновки :

- Невизначення положення режиму, роздробленість еліт, а також недостатньо кількість ресурсів значно скоротила люффт механізмів політичного контролю;
- Засоби політичного контролю були або занадто точкові або занадто абстрактні для того щоб ефективно вирішити питання політики незгоди;
- Тактики політики незгоди в довгостроковій перспективі були більш вдалимими ніж прийняті репресивні рішення, а незмінність лідерів руху та помірна дифузія були достатніми для досягнення поставлених цілей.

Розглядаючи подальшу історичну динаміку механізмів та засобів політичного контролю варто брати до уваги, що політична система перебувала в дуже ранньому етапі свого становлення і виходячи з цього кризові моменти і проявлялась найбільша потуга уряду до задіяння політичного контролю. Тут можна розглядати і масові заворушення під час похорону патріарха Володимира, і акції протесту протесту безпосередньо проти другого президента України Леоніда Кучми через розголос справи Гонгадзе, і масові акції незадовго до президентських виборів під назвою

³⁷ DANIEL C. MATTINGLY. The Art of Political Control in China. Cambridge : Cambridge UNIVERSITY PRESS, 2020. 251 p. – с. 27

Повстань Україно! Ці події здебільшого показують те, що поведінка трішки окріплого режиму значно відрізнялась від того, що можна було спостерігати під час Революції на граніті. Найбільш радикальним застосуванням силових засобів політичного контролю були під час спроби з поховання патріарха Володимира на території Софії Київської, коли представниками процесії, а також представниками УНА-УНСО був прорваний кордон поліцейських, що намагались не допустити учасників до території собору. Після того, як представники все таки пройшли на територію Софійської площі і уже майже дооблаштували місце для поховання патріарха розпочався силовий розгін учасників з особливою жорстокістю. Насправді не є до кінця зрозумілим для чого цей розгін насправді розпочався, аде станом на його початок учасники процесії майже досягнули бажаного і уже мали б почати відспівувати патріарха. В цей же час вище керівництво країни: президент Леонід Кучма та прем'єр Євген Марчук не перебували в Києві в той час і як наслідок скидали із себе відповідальність за події. В той же час тогочасний прем'єр вказував, що саме президент дав наказ недопустити поховання патріарха на території Софії Київської. Таке радикальне загострення дозволяє припустити, що саме відсутність чітких механізмів відповідальності за правоохоронною діяльністю призвели до вищерозглянутих подій.³⁸³⁹⁴⁰⁴¹

В той же час, подальші прояви масового політичного контролю уже не набирали таких радикальних обертів. З одного боку це може характеризуватись оформленням достатньо потужної багатовекторної опозиції і неможливістю режиму набрати достатньо ресурсів для придушення незгоди у випадку широкомасштабних проявів. З іншого боку,

³⁸ "Беркут" проти вірян: 15-річчя бійні [Електронний ресурс] / Людмила Князьська-Ханова. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.tochka.net/ua/48918-berkut-protiv-veruyushchikh-15-letie-boyni-foto-video/>

³⁹ Праці патріарха Філарета. Могила Патріарха перетворено на символ розбрату [Електронний ресурс] / Клара Гудзик. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: http://hram.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3079:title3622&catid=260&Itemid=49

⁴⁰ "Чорний вівторок" сім років по тому [Електронний ресурс] – 2002. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/07/18/2989828/>

⁴¹ Чорний вівторок (18 липня 1995) [Електронний ресурс] – 2013. - Режим доступу до ресурсу: <https://unso.in.ua/articles/chornyy-vivtorok-18-lypnya-1995.html>

це може також пояснити зовнішньополітичний вектор країни, адже попри потужний вплив Російської Федерації та нібито нейтральну позицію України на початку нульових років відбувався достатньо помітний дрейф у сторону зближення з Європейським Союзом. Цими двома достатньо компліментарними факторами достатньо повно можна пояснити подальші засоби політичного контролю до яких вдавались політичні еліти. Здебільшого на усіх подальших акціях («Україна без Кучми!», «Повстань Україно!», Помаранчева революція) владні структури дотримувались позиції неактивного втручання в хід протестів, але відносно активно протидіяти долученню нових учасників до руху. Найчастіше це було затримання особливо агресивних учасників протестів, інформаційна пропаганда для дискредитації учасників руху, а також спроба не допустити тривалого розміщення учасників протестів (якщо це були довготривалі акції). Також варто зауважити, що зі спогадів учасників часто могли перешкоджати безпосередньому добиранню учасникам рухів до місця проведення демонстрацій. Звісно не можна пропустити поза увагою безпосередній тиск владних еліт на засоби масової інформації⁴². Цікаво, що засоби протидії вільному поширенню у пресі та інших ЗМІ неприйнятної для режиму інформації шляхом формування «темників»⁴³. Також варто брати до уваги сумнозвісне викрадення та вбивство Георгія Гонгадзе, яке зокрема і каталізувало протестний рух початку нульових А також те, що сформована потужна опозиція, а також розсосереджені владні еліти не дозволяють впроваджувати жорсткі методи політичного контролю.⁴⁴⁴⁵⁴⁶⁴⁷⁴⁸⁴⁹

⁴² Міліція побила до стусу мозку журналіста під час акції [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/10/13/2991054/>

⁴³ Оригінальні темники на «Українській правді» [Електронний ресурс] – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2007/03/7/3215614/>

⁴⁴ ХІД АКЦІЇ "ПОВСТАНЬ, УКРАЇНО!" [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/09/16/2990606/>

⁴⁵ "ТРІЙКА" РОЗПОЧИНАЄ АКЦІЮ "ПОВСТАНЬ, УКРАЇНО!" 16 вересня і "до повної перемоги" [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/09/2/2990360/>

⁴⁶ Опозиція згодна на компроміс з Леонідом Кучмою [Електронний ресурс] – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/244269-opoziciya-zgodna-na-kompromis-z-leonidom-kuchmoyu>

Вищерозглянуті приклади застосування політичного контролю дозволяють стверджувати наступне:

- Від початку становлення української державності до завершення Помаранчевої революції характеристики режиму набирали певні ознаки консолідації, зокрема не тільки у контексті механізмів політичного контролю, але й засобів його застосування.
- Існує пряма залежність механізмами впровадження політичного контролю та засобами політичного контролю до рівню консолідації політичних еліт, а також до зовнішньополітичного становища режиму загалом.

⁴⁷ Чи почує влада опозицію? [Електронний ресурс]. Наталія Лебідь – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.obozrevatel.com/politics/14359-chi-pochue-vlada-opozitsiyu.htm>

⁴⁸ 2002. «Кольчуги», «Повстань, Україно!», «темники» [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1925/369/68482>

⁴⁹ Ющенко визнає, що тепер він - опозиція [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20220125065820/https://www.pravda.com.ua/news/2002/10/14/2991079/>

2.2 Розвиток механізмів політичного контролю та розширення арсеналу засобів в Україні від 2010 до 2022 року

Після майже 10 років незвичайно активних проявів політики незгоди відбулась певного роду перерва у політичному житті держави, адже в основному влада сконцентрувалась на внутрішньо політичній боротьбі і прецедентів для створення нових рухів майже не було. Перерва звісно ця була не надто тривалою, адже із обранням у 2010 році новим президентом України Віктора Януковича уже у квітні 2010 року відбулись масові акції громадянської непокорності у зв'язку із ратифікацією Харківських угод під час яких відбулись сутички з поліцією (де учасників розігнали кийками і сльозогінним газом), а опозиція не змогла підтримати політику незгоди на достатньому для її продовження рівні⁵⁰. Про вищезгадану роздробленість опозиції запевняють не тільки самі опозиційні політики, але й окремі активісти, що брали участь у протестах⁵¹. Проблема із роздробленістю опозицію буде спіткати протестний рух і в подальшому, що дозволить режиму консолідуватись і фокусувати механізми політичного контролю в одних руках. Щодо механізмів політичного контролю варто зауважити, що відбулось розширення інструментарію, зокрема до цього відносяться і активне застосування «тітушок» і вибіркоче правосуддя, що дозволяло значно більш точково вдаватись до функцій політичного контролю над опозиційними політиками, бізнес конкурентами, лідерами думок, тощо...

У випадку розгляду політики Віктора Януковича та розгляд її безпосередньо у контексті дослідження політичного контролю, варто зауважити, що на той час у руках президента та його «сім'ї» було сконцентровано неймовірна кількість владних повноважень та впливу. Зокрема можна не згадати, що великою мірою той об'єм повноважень, яким послуговувався четвертий президент України він отримав за рахунок

⁵⁰ Протест проти ратифікації «харківських угод» як тест на зрілість опозиції [Електронний ресурс] – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/2026250.html>

⁵¹ Там само.

безпосередньої підтримки Конституційного Суду України, та власної більшості у Верховній Раді. Усе це призвело до того, що політична опозиція під прицілом усіх наявних методів політичного контролю. Йдеться не тільки про показові арешти та прощовхування певних ліній розслідування кримінальних проваджень (Юлія Тимошенко, Юрій Луценко, Анатолій Макаренко)⁵², але й репресії та показові арешти учасників однієї з груп Податкового майдану⁵³, обшуки журналістки Олени Білозерської⁵⁴. Зрештою затримання та проведення обшуків в часи режиму Януковича набуло певної буденності і загалом як відзначають політичні дослідники політичні репресії набули такого розмаху, що велика частина громадських діячів та політиків вирішували радше покинути Україну задля своєї безпеки: «2012 рік став рекордним за кількістю громадян України, які офіційно отримали політичний притулок за кордоном. На початку року політичний притулок в Чехії отримав Олександр Тимошенко, наприкінці року підприємець Денис Олейников виїхав з родиною до Хорватії, яка також надала йому притулок. Окрім того, одразу кілька опозиційних політиків були вимушені виїхати за кордон через політичні переслідування в Україні»⁵⁵. Загальна характеристика режиму дозволяє сформулювати певне розуміння не лише в тому, що консолідація політичного режиму змінила характер репресій, але й те, що здебільшого ресурсів для протистояння політичному контролю з боку держави.

Найбільш масовим проявом радикалізації засобів політичного контролю очевидно є силовий розгін учасників мирної демонстрації студентів і подальше протистояння протестувальників з опозицією та режиму. Варто зауважити, що у випадку подій Революції гідності ми

⁵² Реєстр політичних в'язнів [Електронний ресурс] – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://espreso.tv/article/2014/01/13/reyestr_politychnykh_vyazniv_yanukovycha

⁵³ Расправа над участниками налогового майдана [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/LAW/rasprava_nad_uchastnikami_nalogovogo_maydana.html

⁵⁴ УВАГА! У БІЛОЗЕРСЬКОЇ ОБШУК [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://bilozerska.livejournal.com/2011/01/12/>

⁵⁵ Гарань О. В. Політичні інституції та демократичний процес / Олексій Гарань, Ігор Жданов, Світлана Конончук // Український демократичний барометр-2012 : аналітичний звіт / [за ред. І. Бекешкіної]. - К. : Фонд «Демократичні ініціативи», [2013]. - С. 6-32. – с.16

говоримо не лише про певний вид демократичної революції⁵⁶, але й про достатньо незвичне для вищерозглянутого теоретичного розуміння віддачі після побоїща, адже не було виконано одну з основних вимог, що стоїть перед протестним рухом у випадку силового розгортання подій: незмінність лідерів протесту. Зрештою можна стверджувати, що кількість ресурсів яка вивільнилась після побиття студентів та подальшій інформаційній дифузії була настільки велика, що фактор лідерства протестного руху можна було знехтувати. Важливим фактором також є те, що у протестного руху була достатньо велика кількість інституційних союзників закордоном, а також серед лідерів думок, що дозволяло майже необмежено протидіяти дезінформаційній компанії. Додатково варто зауважити, що під час Революції гідно відбулась певна трансформація одного з засобів політичного контролю: створення антируху (Антимайдану) який був покликаний з одного боку підняти ціну ресурсів щодо оригінального майдану, а також певною мірою легітимізувати політичний режим. Але цей засіб не був ефективним, адже як уже зазначалось вище об'єм ресурсів здатних залучити протестувальники та опозиція були майже невичерпні, а про ніяку легітимацію влади не могло йтись після побиття студентів та подій на вулиці Інститутській.⁵⁷⁵⁸

Потужна хвиля демократизації, що накрила Україну після подій Революції гідності перемішалась із не менш потужним випробуванням державності спровокованим анексією Криму та транснаціоналізованою інсургенцією Росії на Сході України⁵⁹. Виклики поставлені перед тогочасним режимом а також хвиля ейфорії і певного народного єднання призвели до чергової паузи у конфронтації у відносинах індивід-держави. Здебільшого

⁵⁶ Локк Д. Два трактата о правлении [Електронний ресурс] / Джон Локк // Электронная библиотека Гражданское общество в России – Режим доступа до ресурсу: https://www.civisbook.ru/files/File/Lokk_Traktaty_2.pdf. – с. 391

⁵⁷ Янукович про розгін Євромайдану: Була мета - стабілізувати ситуацію [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: https://gazeta.ua/articles/politics/_anukovich-pro-rozgin-evromajdanu-bula-meta-stabilizuvati-situaciyu/532962.

⁵⁸ Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності / упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко. – К. : К.І.С., 2015. – 320с., іл.

⁵⁹ Gomza I. A. Quenching Fire with Gasoline: Why Flawed Terminology Will Not Help to Resolve the Ukraine Crisis [electronic resource] / Ivan Gomza // PONARS Eurasia Policy Memo. - 2019. - No. 576. - [P. 1-6].

політичний контроль повинен був би проявлятися спочатку у затриманнях причетних до репресивної політики режиму Януковича задля повноцінної легітимації посталого політичного режиму. Проте це відбулось у дуже поміркованих масштабах і відбувся термідор, тобто певні здобутки Революції закріпились, але частина системи відкотилась до попередніх своїх стадій. Ця ситуація призвела до того, що велика кількість активістів, що брали участь у Революції гідності, але не стала представниками влади (депутатами Верховної, обласної або місцевих рад), здебільшого почали займатись регіональною політикою, волонтерством, або пішли воювати в АТО.

Це покоління активістів за час президентства Петра Порошенка встигла нажити собі ворогів серед місцевих «феодалських» еліт, або представників бізнесу і таким чином могли через це постраждати. Такі дії запросто можна також відносити до засобів політичного контролю, адже на регіональному рівні це були таргетовані замовлення у ЗМІ, подекуди вибіркоче правосуддя через недовершену реформу судової системи, тощо, а на загальнодержавному рівні рішення про бездіяльність лише підсилювала локальні репресії середнього рівня. Одна з найвідоміших жертв таких репресій активістка Катя Гандзюк постраждала саме у протистоянні із Головою Херсонської обласної ради Владиславом Мангером. В той же час акції протесту «Хто замовив Катю Гандзюк?» були спрямовані не так проти регіональної влади, а проти вищого керівництва держави, яке за міркуваннями активістів саботувало слідство. Відбулось декілька акцій під час яких відбулись побиття активістів, а також затримання, але це ніколи не набувало масового характеру⁶⁰⁶¹

В той же час відбувається так званий ФОРМ Майдан, а також протести на підтримку активіста Сергія Стерненка якого засудили у справі

⁶⁰ Зустріч Тимошенко з виборцями: затримано активістів з плакатами "Хто замовив Катю Гандзюк?" [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/kyivnews/zustrich_timoshenko_z_vibortsyami_zatrimano_aktivistiv_z_plakatami_hto_zamoviv_katyu_gandzyuk_n1109926

⁶¹ В Одесі поліція без пояснення причин затримала учасників акції "Хто замовив Катю Гандзюк?" – активіст (відео) [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/society/10461483-v-odesi-policiya-bez-poyasnennya-prichin-zatrimala-uchasnikiv-akciji-hto-zamoviv-katyu-gandzyuk-aktivist-video.html>

ненавмисного вбивства нападника, коли на нього скоювався замах. На підтримку Сергія Стерненка було проведено декілька акцій протести, але завершилися вони здебільшого нічим, адже під час останньої активісти радикалізували свої дії і таким чином зменшили ресурс який вони могли в подальшому залучити. Тим не менш, на початкових етапах проведення протестів ресурс видавався достатньо потужним, адже підтримку висловлювали і представники різних ультрасів, і деякі політичні сили, і лідери думок. Здебільшого на цих акціях якщо й затримували активістів то лише найактивніших, а арешт тривав не більше декількох днів і був домашнім.⁶²⁶³⁶⁴⁶⁵⁶⁶⁶⁷

Розглянуті вище засоби політичного контролю здебільшого можуть характеризувати режим як достатньо консолідований, але горизонтально розподілений. Саме це дозволяло владі більшою мірою каналювати громадянську непокору, або обмежитись мінімальним рівнем конфронтації з активістами. Механізми ж впровадження політичного контролю в цьому випадку також дозволили не вдаватись до активних дій у врегулюванні питання політики незгоди. А також здебільшого скинути відповідальність з центральної влади на більш регіональні центри прийняття рішень в одному випадку, та на окремі органи у іншому випадку.

⁶² В Україні завершилися протести на підтримку Сергія Стерненка: фото, відео [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://novyny.24tv.ua/chez-virok-sergiyu-sternenku-ukrayini-protesti-golovni-novini_n1550485.

⁶³ "СЬОГОДНІ ЙОГО, А ЗАВТРА ВСІХ НАС": УКРАЇНОЮ ПРОКОТИЛАСЯ ХВИЛЯ ПРОТЕСТІВ НА ПІДТРИМКУ СЕРГІЯ СТЕРНЕНКА – ФОТОГАЛЕРЕЯ [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.5.ua/fotogalereja/sohodni-ioho-a-zavtra-vsikh-nas-ukrainoiu-prokotylasia-khvyliya-protestiv-na-pidtrimku-serhii-sternenka-fotohalereia-237730.html>.

⁶⁴ Акція на підтримку Стерненка: у поліції розповіли про постраждалих правоохоронців [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://kyiv.tsn.ua/akciya-na-pidtrimku-sternenka-u-policiyi-rozpovili-pro-postrazhdalih-pravoohoronciv-1732372.html>.

⁶⁵ Суд над трьома учасниками акції під ОП перенесли [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/sud-na-filimonovim-bilkovskim-ta-ratushnim-perenesli-novini-ukrajini-50150003.html>.

⁶⁶ Суд звільнив активіста Ратушного з-під цілодобового домашнього арешту. Його туди відправляли через акцію на Банковій [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/sud-zvlniv-aktivista-ratushnogo-z-pid-cilodobovogo-domashnogo-areshtu-jogo-tudi-vidpravlyali-chez-akciyu-na-bankovij>.

⁶⁷ Розбиті вікна офісу Зеленського. Влада Сорда посадили під цілодобовий домашній арешт [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56497328>.

РОЗДІЛ III. Механізми та засоби політичного контролю в Російській Федерації

3.1 Аналіз політичного контролю в Росії на основі моніторингових публікацій публікацій

Розглядаючи тему політичного контролю в Російській Федерації доцільним є спочатку розглянути звіти забрані та надані різноманітними моніторинговими та правозахисними організаціями, для розгляду питання більш комплексно. Варто одразу зауважити, що розгляд політичного контролю у випадку з Росії однозначно містить достатньо складний та багатошаровий комплекс питань, адже з огляду на демографічну ситуацію, різноманітний етнічний склад населення, що здебільшого прив'язаний до певного географічного регіону, а також економічну складову диверсифікації різних регіонів політичний контроль буде різнитись і тут часто він буде проявлятися не лише у безпосередньо політичному колі питань, а і у інших, суміжних до нього сферах

У загальному звіті Amnesty International щодо прав та свобод в Російській Федерації за 2021 рік йдеться про те що права на вільне висловлювання, об'єднання, мирного зібрання рутинно порушуються, а погрози та напади на журналістів, правозахисників та інших активістів здійснювалися безкарно. Згадується обмеження інтернет-свобод: вимога перед веб-пошуковиками обмежити результативність запитів про «Розумне голосування». Відсутність навіть найменших спроб розслідувати вбивства журналістів, як от Анни Політковської, чи опозиційних політиків як Борис Немцов. Переслідування людей з причини їхньої сексуальності та релігійних поглядів, а також протидія біженцям із третіх країн, як от Валентина Чупік.⁶⁸

В той же час у старішому звіті цієї ж організації йдеться про те, що хоч Російська Федерація і пообіцяла дотримуватись міжнародного законодавства із заборони катувань здебільшого під час допитів певні види катувань все ж

⁶⁸ RUSSIAN FEDERATION 2021[Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/russian-federation/report-russian-federation/>

можуть застосовуватись, особливо у випадку, якщо ці арешти є політично вмотивовані. У випадку верховенства права прокуратура повинна відповідати за призначення арештів, тримання під вартою, а також забезпечення дотримання прав та свобод підозрюваних, але були присутніми дуже багато звинувачень у змові прокуратури з поліцією, що в результаті набувало достатньо позасудового розгляду справи із лише показовим проведенням суду.⁶⁹

В цей же час інша правозахисна організація Human Rights Watch в 2020 році випустила статтю під назвою «Russia: Race to the Bottom on Rights» у якій стверджується, що на зростання політичного активізму в Росії режим відповів новими заборонами, репресивним законодавством та показовими затриманнями⁷⁰. Наголошується у ньому на тому, що режим запровадив більш жостокі міри контролю не тільки на засобами масової інформації, але й над неурядовими організаціями обмежуючи їхню діяльність та надаючи їм маркери «іноземних агентів» та «ненадійних організацій». Також стверджується про незмінно складну ситуацію із правами людини на Північному Кавказі: численними порушеннями прав ЛГБТ спільноти, журналістів, що могли супроводжуватись зникненнями та вбивствами. Широко по Російській Федерації почали переслідуватись Свідки Єгови як організації, що поєднанні з тероризмом.⁷¹

Характерним є те, що питання захисту прав людини на Північному Кавказі є достатньо незмінним у звітах різних міжнародних організацій впродовж тривалого часу адже ще у 2008 році ця ж організація (HRW) випустила доповідь пов'язану із численними порушеннями прав людини під час антитерористичної діяльності в Інгушетії. Таня Локшина, дослідниця відділення по Європі та центральній Азії HRW писала наступне: «Жорсткість

⁶⁹ Torture and ill-treatment [Електронний ресурс]. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20021104221620/http://www.amnesty.org/russia/torture.html>

⁷⁰ Russia: Race to the Bottom on Rights [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2020/01/14/russia-race-bottom-rights>

⁷¹ Там само.

контртерористичних заходів, насильство та свавілля викликають антагонізм у місцевого населення. Замість сприяння придушенню незаконних збройних формувань, характерні для російського контртерору прийоми «брудної війни» призводять до подальшої дестабілізації обстановки в Інгушетії та на всьому Північному Кавказі». ⁷² Важливими є факти позасудових страт, адже деколи їх жертвами ставали абсолютно невинні люди. Задokumentованим є факт вбивства російськими спецпризначенцями шестирічного хлопчика чию загибель звісно ніхто не розслідував і ніхто не поніс покарання. Як наслідок усіх цих порушень прав людини в Інгушетії звісно були прояви політики незгоди, зокрема, в листопаді 2007 року та січні 2008, але їх достатньо жорстко придушували та старались не пропустити інформацію до широкого розголосу. ⁷³

Не відходячи від питання Північного Кавказу, варто звернути уваги на звіт Держдепартаменту США по правам людини в Росії за 2000 рік. У ньому зазначається, що хоч більшість прав дотримуються, але питання виникають у випадку з свободою ЗМІ та тортурами над ув'язненими, а також найбільша частина доповіді присвячена порушенням прав людини, зникненням та знущанням над людьми у Чечні. Також зауважується, що на високому рівні залишаються свавільні арешти та затримання, адже це суперечить конституції, а також існує невизначенність між кримінальним кодексом 1997 року та кримінально-процесуальним кодексом 1960 року. ⁷⁴

З огляду на вищерозглянуті дослідження та звіти моніторингових організацій варто виокремити декілька важливих моментів:

⁷² Россия: предотвратит полномасштабный кризис с правами человека в Ингушетии [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу:

<https://web.archive.org/web/20081112150410/http://www.hrw.org/russian/docs/2008/06/24/russia19196.htm>

⁷³ “As If They Fell From the Sky” [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу:

<https://web.archive.org/web/20081112234121/http://hrw.org/reports/2008/russia0608/>

⁷⁴ Country Reports on Human Rights Practices - 2000 [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://2001-2009.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2000/eur/877.htm>

- Рівень політичного контролю над громадянами у випадку Російської Федерації справді сильно залежать від другорядних факторів, що часто не визначаються політичними вподобаннями індивідів.
- Викрадення, вбивства, несанкціоновані арешти та допити із застосуванням тортур є багаторічними засобами політичного контролю над громадянами у Росії, просто застосовуються вони по різному залежно від масштабу загрози режиму.
- Окремі регіони держави є особливо проблемними для впровадження там політичного контролю.

3.2 Аналіз політичного контролю в Російській Федерації на основі новинних публікацій.

Розглядаючи режим Російської федерації через призму новинних публікацій варто звертати увагу здебільшого на документування окремих фактів проявів режиму як репресивного. Висвітлення подій пов'язаних із застосування політичних репресій навіть у нейтральному та наближеному до об'єктивної реальності могло накликати на голову представників ЗМІ додаткові проблеми, а тому можна робити невелику похибку на самоцензуру.

Політична система Російської Федерації розвивалась у складних для владного режиму умовах. Опозиція здебільшого є просто групою, або особами з протилежними інтересами і бореться із провладними гравцями за ресурси, але не є ідеологічною. Визначити політичну спрямованість керівників режиму достатньо складно, але в той же час зрозумілим є майже безмежний ресурс , що можна було застосовувати для впровадження політичного контролю. Практики політичних репресій та порушення політичних прав та свобод громадян у вищерозглянутому розділі дозволяють стверджувати, що політичний режим здебільшого буде активно протидіяти долученню до активізму, проводити потужні інформаційні кампанії спрямовані на обмеження ресурсів опозиції, а також намагатись достатньо радикальними методами створювати штучну конкуренцію за мобілізаційний ресурс політичних рухів.

Варто зауважити, що від початку нульових і до 2010-х років політичні рухи були достатньо активними попри репресивні методи протидію у вигляді арештів, обшуків та подібних практик. Вони постійно створювались та намагались вилитись у скільки б то не було оформленого гравця за владні позиції у державі. Тим не менш важливим є декілька факторів, які необхідно висвітлити перед більш детальним розглядом практик політичного контролю над проявами політики незгоди:

- Політичні еліти були дуже роздроблені на початку становлення режиму, а отже, при появі достатньо згуртований владної ролі одного

гравця усім хто залишався в опозиції доводилось би домовлятися над роллю кожного у спільній політичній боротьбі (це ускладнювалось і регіональним роздробленням і максимально широким спектром опозиції).

- Широка громадськість була більшою мірою консолідована навколо тогочасної провладної еліти шляхом створення загрозливого образу внутрішнього ворога у вигляді терористів-бойовиків.
- Успадковування чималого силового ресурсу від Радянського союзу, а також часткова збережена інституційна пам'ять спецслужб та силовиків у тому які практики політичного контролю доцільно застосовувати.

Як уже вище зазначалось політична опозиція того чи іншого роду була достатньо активною попри стійкі та рутинні для режиму обмеження політичної свободи. Для прикладу Російські націоналістичні організації щорічно від 2005 року 4 листопада проводили так звані «Русські марши», які розпочались за беззаперечного сприяння владних еліт⁷⁵. Таким чином з політичний режим отримував додаткові для себе ресурси у підживленні внутрішньої боротьби серед опозиції. Тим не менш, підтримка націоналістів владою тривала не дато довго, адже політична напруга навколо терористичного питання фактично спала і подальша підтримка націоналістів могла спричинити новий виток протистояння центральної влади та регіональних етнічних еліт. Мабуть останньою краплею у цьому питанні стали масові заворушення в Кондопозі під час конфлікту між місцевими жителями та виходців з кавказьких республік, в результаті яких були і

⁷⁵ Русские националисты между властью и оппозицией [Електронний ресурс]. Алексей Макаркин– 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://politcom.ru/13203.html>

погроми і загиблі, а тому брати під контроль довелось вже обидві сторони конфлікту⁷⁶.

З 2005 до 2009 року відбувались так звані «Марші незгодних», які деколи ставали уже не маршами, «Мітингами незгодних», адже попри невдоволеність режимом здебільшого акції все ж узгоджувались із місцевою владою, хоча це й не є логічним, адже це безпосереднє перешкоджання свободі зібрання, що в подальшому породить «Стратегію-31»⁷⁷. В той же час режим відповідав на це арештами, силовими розгонами та погрозами.

У 2009 році об'єднання лівих політичних сил запланувало проводити так звані «Дні народного гніву», очевидно, що на тлі економічної кризи та скорочення доходів громадян ліві рухи могли отримати велику кількість підтримки, але здебільшого ці акції майже не набули розголосу і як наслідок режим майже на них не відреагував⁷⁸.

Найбільшим ж проявом політики незгоди тих часів були акції, що проходили в 2011-2013 роках проти владного режиму через фальсифікації під час виборів президента. Наймасовішими акціями цього циклу стали «Марш мільйонів», «Народні гуляння», «#ОккупайАббай» та «Контрольна прогулянка». Декілька разів впродовж цих акцій була спроба оголосити мітинг безстроковим, але очевидної підтримки серед співчуваючих не вистачало. Більше того, з кожним разом людей, що проходили через арешт ставало все більше і не кожен з учасників протесту хотів повторювати цей досвід. Тут можна згадати і майже безмежний адміністративний вплив режиму, а також звіти моніторингових організацій, щодо низького рівня дотримання прав людини при затриманні. В подальші роки події 2011 року здебільшого мали такий же масовий характер, але стикались з тими ж самими

⁷⁶ МВД Карелии: Причины беспорядков в Кондопоге – предел собственности [Електронний ресурс].– 2006. – Режим доступу до ресурсу:

<https://web.archive.org/web/20070930210609/http://www.gzt.ru/society/2006/09/03/131655.html>

⁷⁷ Митинг вместо марша [Електронний ресурс].– 2008. – Режим доступу до ресурсу:

<http://www.kasparov.ru/material.php?id=4799DBB8A8849>

⁷⁸ Основательнее [Електронний ресурс].– 2011. – Режим доступу до ресурсу:

<http://www.kasparov.ru/material.php?id=4D2ACC2BDCB61>

проблемами. За даними ОВД-інфо з 4 грудня 2011 року по 31 грудня 2012 року затримань на політичній основі лише в Москві було 5169 випадків⁷⁹.

Щодо більш сучасних випадків масових проявів політики незгоди то, можна говорити і про протести у Хабаровську, які попри масовість та розголос теж не досягли поставлених задач, а також Антивоєнні протести які станом на зараз також не досягли аби хоч якогось значимого успіху. Тим не менш, кількість затримань показово зростає, адже лише за період від 24 лютого по 9 травня було затримано 15 441 людину, але це не призвело до радикалізації тактик політичних рухів, що беруть участь в цих акціях⁸⁰.

Щодо внутрішньо режимних репресій варто зауважити, що вони відбуваються і періодична зміна кадрової політики є достатньо характерною для авторитарних режимів. Для прикладу Ніколай Петров, стверджує, що репресії еліт в Російській федерації є нормальною справою, адже на росії навіть існує приказка «Цар хороший – бояри погані». У випадку репресій, щодо посадових осіб навідрізок від політичних опонентів чи пересічних громадян їх намагаються зробити максимально публічними, з одного боку для утвердження образу хорошого президента і з іншого боку для показовості іншим соратникам.⁸¹

⁷⁹ Человек из автозака: политические задержания в Москве [Електронний ресурс].– 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://graniru.org/blogs/free/entries/211279.html>

⁸⁰ Рафаэлки, синяя кофта и желтые брюки, портреты ветеранов и книги. За что задерживали в Москве 9 мая [Електронний ресурс].– 2022. – Режим доступу: https://www.bbc.com/russian/live/news-61279908?ns_mchannel=social&ns_source=twitter&ns_campaign=bbc_live&ns_linkname=62793e7f9f4dc855020389e1%26%D0%A0%D0%B0%D1%84%D0%B0%D1%8D%D0%BB%D0%BA%D0%B8%2C%20%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BA%D0%BE%D1%84%D1%82%D0%B0%20%D0%B8%20%D0%B6%D0%B5%D0%BB%D1%82%D1%8B%D0%B5%20%D0%B1%D1%80%D1%8E%D0%BA%D0%B8%2C%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%8B%20%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%B8%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8.%20%D0%97%D0%B0%20%D1%87%D1%82%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%9C%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B2%D0%B5%20%20%D0%BC%D0%B0%D1%8F%262022-05-09T16%3A26%3A27.993Z&ns_fee=0&pinned_post_locator=urn:asset:3cb55f44-c076-4813-a387-7de53205d155&pinned_post_asset_id=62793e7f9f4dc855020389e1&pinned_post_type=share

⁸¹ Understanding Methods of Elite Repression in Russia [Електронний ресурс].– 2019. – Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org/2019/06/understanding-methods-elite-repression-russia>

Висновки

Для досягнення мети нами були поставлені завдання та досягнуто їхнього розв'язання і наступних висновків:

1. З одного боку політичний контроль є нормальною складовою політичного процесу, що передбачає взаємодію держави з іншими акторами для підтримки порядку та власної монополії на владу. З іншого боку, за визначенням Ч.Тіллі, політичним контролем можна вважати взагалі будь-які дії, що підвищують ціну колективної дії опонента. У випадку проявів політичного контролю як поліціювання політичних протестів доцільно використовувати п'ятирівневу класифікацію запропоновану Дженіфер Ерл та Сари Суль
2. Політику незгоди можна визначати як позаінституційну, публічну, епізодичну, політизовану колективну взаємодію з метою захисту групових інтересів перед урядом. Репресії по відношенню до акторів політики незгоди залежать від факторів прийнятності соціальної групи, прийнятності колективної дії, організаційних, інституційних та когнітивних факторів тих, хто вдається до репресій, тому рішення про реалізацію репресій часто є більше ситуативними ніж чітко визначеним та прописаним. Репресії по відношенню до акторів політики незгоди можуть бути як ефективними так і ні, в залежності від характеру репресії, характеру організації протестів та інших інституційних факторів. Характер політики незгоди залежить від загальних рис соціальної структури та розподілу за політичними кліважами. В залежності від характеру режиму формується не лише характер репресій, але й характер політики незгоди.
3. Для дослідження політики незгоди та репресій не обов'язково безпосередньо контактувати із учасниками тієї чи іншої сторони конфлікту, а тому для дослідження політичного контролю та політики незгоди доцільно використовувати метод кейс-стаді, як такий, що дозволяє достатньо повно розглянути кожен окремий

епізод політики незгоди, прояв політичного контролю та сформувати достатньо опукле розуміння цих соціально політичних явищ. Для відстеження історичної динаміки доцільно використовувати множинно-цілісне кейс-стаді, а для детального огляду конкретної ситуації варто використовувати одинично-цілісне кейс-стаді.

4. Дослідження механізмів та засобів політичного контролю в Україні дозволяє стверджувати, що механізми впровадження політичного контролю здебільшого залежать від безпосередніх характеристик режиму, його внутрішньо- та зовнішньополітична стабільність, а також загальна консолідація режиму та розподіл владних повноважень. В той же час як засоби політичного контролю залежать від дій, що становлять загрозу стабільності режиму. Таким чином підтверджується динамічна характеристика політичного контролю як явища, що залежне від цілого комплексу друго- та третьорядних факторів.
5. Розглянуті механізми та засоби політичного контролю у Російській Федерації дозволяють стверджувати про потужну консолідацію режиму та чітку владну вертикаль. Ці фактори надають режиму неабиякої стабільності, адже в поєднанні з інформаційною політикою та окремими методами політичного контролю режиму вдається не лише де-факто не дозволити опозиційним силам об'єднатись для протистояння, але й зменшувати навіть потенційні мобілізаційні ресурси для кожної окремої політичної сили точково й не боятись двірцевого перевороту водночас.

Список використаних джерел та літератури

1. "СЬОГОДНІ ЙОГО, А ЗАВТРА ВСІХ НАС": УКРАЇНОЮ ПРОКОТИЛАСЯ ХВИЛЯ ПРОТЕСТІВ НА ПІДТРИМКУ СЕРГІЯ СТЕРНЕНКА – ФОТОГАЛЕРЕЯ [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.5.ua/fotogalereja/sohodni-ioho-a-zavtra-vsikh-nas-ukrainoiu-prokotylasia-khvylya-protestiv-na-pidtrymku-serhii-sternenka-fotohalereia-237730.html>.
2. "Чорний вівторок" сім років по тому [Електронний ресурс] – 2002. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/07/18/2989828/>
3. 2002. «Кольчуги», «Повстань, Україно!», «темники» [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1925/369/68482>
4. Акція на підтримку Стерненка: у поліції розповіли про постраждалих правоохоронців [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://kyiv.tsn.ua/akciya-na-pidtrimku-sternenka-u-policiyi-rozprovili-pro-postrazhdalih-pravoohoronciv-1732372.html>.
5. Базюк Т. Революція на граніті: 25 років по тому [Електронний ресурс] / Тарас Базюк. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/42122>.
6. Беркут" проти вірян: 15-річчя бійні [Електронний ресурс] / Людмила Князьська-Ханова. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.tochka.net/ua/48918-berkut-protiv-veruyushchikh-15-letie-boyni-foto-video/>
7. В Одесі поліція без пояснення причин затримала учасників акції "Хто замовив Катю Гандзюк?" – активіст (відео) [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/society/10461483-v-odesi-policiya-bez-poyasnennya-prichin-zatrimala-uchasnikiv-akciji-hto-zamoviv-katyu-gandzyuk-aktivist-video.html>
8. В Україні завершилися протести на підтримку Сергія Стерненка: фото, відео [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://novyny.24tv.ua/cherez-virok-sergiyu-sternenku-ukrayini-protesti-golovni-novini_n1550485.
9. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с – с. 645

10. Вишницька А. Революція на граніті: Ми були циніками, які загинули б заради ідеї, – Михайло Свистович [Електронний ресурс] / Альона Вишницька. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://maidan.org.ua/2015/10/revolyutsiya-na-hraniti-my-buly-tsynikamy-yaki-zahynuly-b-zarady-ideji-myhajlo-svystovych/>.
11. Гарань О. В. Політичні інституції та демократичний процес / Олексій Гарань, Ігор Жданов, Світлана Конончук // Український демократичний барометр-2012 : аналітичний звіт / [за ред. І. Бекешкіної]. - К. : Фонд «Демократичні ініціативи», [2013]. - С. 6-32. – с.16
12. Гінда В. Студентський граніт незалежності [Електронний ресурс] / Володимир Гінда. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/42120>.
13. Гомза І. А. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник. – Київ : НаУКМА, 2018. – 176 с. – с. 146
14. Зустріч Тимошенко з виборцями: затримано активістів з плакатами "Хто замовив Катю Гандзюк?" [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/kyivnews/zustrich-timoshenko-z-vibortsyami-zatrimano-aktivistiv-z-plakatyami-hto-zamoviv-katyu-gandzyuk_n1109926
15. ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ-2021 [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ti-ukraine.org/research/index-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/>
16. Локк Д. Два трактата о правлении [Електронний ресурс] / Джон Локк // Електронная библиотека Гражданское общество в России – Режим доступу до ресурсу: https://www.civisbook.ru/files/File/Lokk_Traktaty_2.pdf. – с. 391
17. Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності / упоряд. Тетяна Ковтунович, Тетяна Привалко. – К. : К.І.С., 2015. – 320с., іл.

- 18.МВД Карелии: Причины беспорядков в Кондопоге – передел собственности [Електронний ресурс].– 2006. – Режим доступу до ресурсу:
<https://web.archive.org/web/20070930210609/http://www.gzt.ru/society/2006/09/03/131655.html>
- 19.Митинг вместо марша [Електронний ресурс].– 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=4799DBB8A8849>
- 20.Міліція побила до струсу мозку журналіста під час акції [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.pravda.com.ua/news/2002/10/13/2991054/>
- 21.Опозиція згодна на компроміс з Леонідом Кучмою [Електронний ресурс] – 2003. – Режим доступу до ресурсу:
<https://ua.korrespondent.net/ukraine/244269-opoziciya-zgodna-na-kompromis-z-leonidom-kuchmoyu>
- 22.Оригінальні темники на «Українській правді» [Електронний ресурс] – 2007. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.pravda.com.ua/articles/2007/03/7/3215614/>
- 23.Орлов Ю. В. Політичні репресії та терор як соціально-правові феномени: кримінологічний аспект / Ю. В. Орлов // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2015. - № 3. - С. 167-179. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkawk_2015_3_17
- 24.Основательнее[Електронний ресурс].– 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=4D2ACC2BDCB61>
- 25.Петренко Л. Маркіян Іващишин: голодування – це не авантюра, це радше – романтизм [Електронний ресурс] / Любко Петренко. – 2010. – Режим доступу до ресурсу:
https://zaxid.net/markiyan_ivashhishin_goloduvannya_tse_ne_avantюра_tse_radshe_romantizm_n1113576.
- 26.Праці патріарха Філарета. Могила Патріарха перетворено на символ розбрату [Електронний ресурс] / Клара Гудзик. – 1999. – Режим

- доступу до ресурсу:
http://hram.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3079:title3622&catid=260&Itemid=49
- 27.Протест проти ратифікації «харківських угод» як тест на зрілість опозиції [Електронний ресурс] – 2010. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.radiosvoboda.org/a/2026250.html>
- 28.Расправа над участниками налогового майдана [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу до ресурсу:
https://zn.ua/LAW/rasprava_nad_uchastnikami_nalogovogo_maydana.html
- 29.Рафаэлки, синяя кофта и желтые брюки, портреты ветеранов и книги. За что задерживали в Москве 9 мая [Електронний ресурс].– 2022. – Режим доступу: <https://cutt.ly/wKU0j9Z>
- 30.Реєстр політичних в'язнів [Електронний ресурс] – 2014. – Режим доступу до ресурсу:
https://espreso.tv/article/2014/01/13/reyestr_politychnykh_vyazniv_yanukovycha
- 31.Розбиті вікна офісу Зеленського. Влада Сорда посадили під цілодобовий домашній арешт [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56497328>.
- 32.Россия: предотвратит полномасштабный кризис с правами человека в Ингушетии [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу:
<https://web.archive.org/web/20081112150410/http://www.hrw.org/russian/docs/2008/06/24/russia19196.htm>
- 33.Рубо, О. П. (2013). СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО МЕТОДА КЕЙС-СТАДИ В ИССЛЕДОВАНИЯХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ.https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/49616/1/rubo_2013_Innovazii_sbornik.pdf
- 34.Русские националисты между властью и оппозицией [Електронний ресурс]. Алексей Макаркин– 2012. – Режим доступу до ресурсу:
<http://politcom.ru/13203.html>

35. Суд звільнив активіста Ратушного з-під цілодобового домашнього арешту. Його туди відправляли через акцію на Банковій [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ua/posts/sud-zvilniv-aktivista-ratushnogo-z-pid-cilodobovogo-domashnogo-areshtu-jogo-tudi-vidpravlyali-cherez-akciyu-na-bankovij>.
36. Суд над трьома учасниками акції під ОП перенесли [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/sud-na-filimonovim-bilkovskim-ta-ratushnim-perenesli-novini-ukrajini-50150003.html>.
37. ТРІЙКА" РОЗПОЧИНАЄ АКЦІЮ "ПОВСТАНЬ, УКРАЇНО!" 16 вересня і "до повної перемоги" [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/09/2/2990360/>
38. УВАГА! У БІЛОЗЕРСЬКОЇ ОБШУК [Електронний ресурс] – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://bilozerska.livejournal.com/2011/01/12/>
39. ХІД АКЦІЇ "ПОВСТАНЬ, УКРАЇНО!" [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/09/16/2990606/>
40. Человек из автозака: политические задержания в Москве [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://graniru.org/blogs/free/entries/211279.html>
41. Чи почує влада опозицію? [Електронний ресурс]. Наталія Лебідь – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.obozrevatel.com/politics/14359-chi-pochue-vlada-opozitsiyu.htm>
42. Чорний вівторок (18 липня 1995) [Електронний ресурс] – 2013. - Режим доступу до ресурсу: <https://unso.in.ua/articles/chornyy-vivtorok-18-lipnya-1995.html>
43. Ющенко визнає, що тепер він - опозиція [Електронний ресурс] – 2002. – Режим доступу до ресурсу:

- <https://web.archive.org/web/20220125065820/https://www.pravda.com.ua/news/2002/10/14/2991079/>
44. Яковлєв, М. В. (2011). Застосування кейс-стаді як методу політичних досліджень: спроба типологізації. НаУКМА. Наукові Записки, Том 121.(Політичні науки), с. 13-16
http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3603/Yakovliev_Za_stosuvannia_keis_stadi.pdf?sequence=1 – с. 13-14
45. Янукович про розгін Євромайдану: Була мета - стабілізувати ситуацію [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://gazeta.ua/articles/politics/_anukovich-pro-rozgin-evromajdanu-bula-meta-stabilizuvati-situaciyu/532962.
46. "As If They Fell From the Sky" [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20081111234121/http://hrw.org/reports/2008/russia0608/>
47. Case Study Research: Principles and Practices. By John Gerring. New York: Cambridge University Press, 2007. 265p. – с. 17
48. Country Reports on Human Rights Practices - 2000 [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://2001-2009.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2000/eur/877.htm>
49. DANIEL C. MATTINGLY. The Art of Political Control in China. Cambridge : Cambridge UNIVERSITY PRESS, 2020. 251 p. – с. 27
50. Davenport, C. (2014). How Social Movements Die: Repression and Demobilization of the Republic of New Africa (Cambridge Studies in Contentious Politics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139649728 – с. 294
51. della Porta, Donatella, and Mario Diani (1999) Social Movements: An Introduction. Oxford: Blackwell.
52. Earl, J., & Soule, S. A. (2006). Seeing blue: A police-centered explanation of protest policing. Mobilization, 11(2), 145-164. – с. 158

53. Freedom House [Электронный ресурс]. – 2022. - Режим доступа до ресурсу: <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2022>
54. Gomza I. A. Quenching Fire with Gasoline: Why Flawed Terminology Will Not Help to Resolve the Ukraine Crisis [electronic resource] / Ivan Gomza // PONARS Eurasia Policy Memo. - 2019. - No. 576. - [P. 1-6].
55. McAdam, Doug, Sidney Tarrow, and Charles Tilly. Dynamics of Contention. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – с. 5
56. Ronald Francisco; After the Massacre: Mobilization in the Wake of Harsh Repression. Mobilization: An International Quarterly 1 June 2004; 9 (2): 107–126. doi: <https://doi.org/10.17813/maiq.9.2.559246137656n482> - с. 116
57. Russia: Race to the Bottom on Rights [Электронный ресурс]. – 2020. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2020/01/14/russia-race-bottom-rights>
58. RUSSIAN FEDERATION 2021 [Электронный ресурс]. – 2021. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/russian-federation/report-russian-federation/>
59. Senate Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. Supplementary Detailed Staff Reports on Intelligence Activities and the Rights of Americans: Book III// U.S. Government Printing Office. – 1976.
60. Tilly Ch. From Mobilization to Revolution. – New York : Random House, 1978. – с. 100
61. Torture and ill-treatment [Электронный ресурс]. – 2002. – Режим доступа до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20021104221620/http://www.amnesty.org/russia/torture.html>
62. Understanding Methods of Elite Repression in Russia [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа: <https://www.chathamhouse.org/2019/06/understanding-methods-elite-repression-russia>

63. Yin, R. K. (2008). *Case Study Research: Design and Methods (Applied Social Research Methods)* (4th ed.). SAGE Publications, Inc. – c. 24